

LBRIS

We know
books

© Editura EIKON

București, Calea Giulești 333, Sector 6,
cod poștal 031310, România

Difuzare / distribuție carte: 021 348 14 74
0733 131 145, 0728 084 802
difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: 021 348 14 74
0728 084 802, 0733 131 145
contact@edituraeikon.ro
www.edituraeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de
Consiliul Național al Cercetării Științifice
din Învățământul Superior (CNCSIS)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Hans Bergel : Nevoia imperioasă de a scrie / Ana
Blandiana, Peter Motzan, Gheorghe Stanomir, -
București : Eikon, 2020
ISBN 978-606-49-0345-7

I. Blandiana, Ana
II. Motzan, Peter
III. Stanomir, Gheorghe
82.09
929

Redactor: Mihaela Malea Stroe

DTP: Mihăiță Stroe

Editor: Valentin Ajder

Hans
Bergel:

Nevoia imperioasă de a scrie

Ana Blandiana
Peter Motzan
Gheorghe Stanomir
Alexandru Cizek
Olivia Spiridon
Ion Dumitru
Adrian Lesenciuc
Cornel Nistea
Mihaela Malea Stroe
Mircea Popa

E I K O N

București, 2020

CUPRINS

ANA BLANDIANA	
Omagiu lui Hans Bergel	5
PETER MOTZAN	
Cine este scriitorul Hans Bergel (1995)	
„Viața mea e scrisul – sau nu e nimic”	8
HANS BERGEL	
Cabinetul fantomă	
(fragment din romanul „Dans în lanțuri”)	15
GHEORGHE STANOMIR	
Noaptea repovestită	49
ALEXANDRU CIZEK	
„Dacă n-ai un bătrân, să îl cumperi”	59
OLIVIA SPIRIDON	
Narațiune și identitate în proiectul	
de trilogie al lui Hans Bergel	77
ION DUMITRU	
Modest omagiu pentru omul, scriitorul, eseistul,	
jurnalistul și editorul Hans Bergel la 90 de ani!	94
ADRIAN LESENCIUC	
Lumea largă de acasă sau Despre nevoia	
de a-l recupera pe Hans Bergel	111

CORNEL NISTEA

Și monștrii au ceva sensibil de om în ei.

Interviu cu scriitorul german

de origine română Hans Bergel

119

MIHAELA MALEA STROE

„Necesitatea imperioasă de a scrie”

Interviu cu Hans Bergel

128

MIRCEA POPA

Un scriitor german din Transilvania:

Hans Bergel la 95 de ani

134

Omagiu lui Hans Bergel

■ ANA BLANDIANA ■

Nu e prima oară când scriu despre Hans Bergel și sunt convinsă că nu e nici ultima oară. E adevărat însă că niciodată nu mi s-a întâmplat să scriu cu un prilej atât de solemn ca acesta. Este vorba de apariția unui volum omagial cu prilejul celei de-a 95-a aniversări. Mă refer la volum și nu la vârstă, pentru că, în absența volumului, închinat explicit aniversării, nu cred că m-aș fi gândit vreodată la domnul Hans Bergel ca la un personaj de calendar. Habar nu aveam ce vârstă avea atunci când l-am auzit pentru prima oară conferențind la Școala de Vară a Memorialului de la Sighet, stârnind adolescenților care îl ascultau un entuziasm aproape patetic și dându-mi sentimentul că am reușit, pentru că scopul vital al acelei școli, și chiar al Memorialului, fusese chiar realizarea acelei treceri a ideilor dintr-o generație în alta.

După cum nu-mi trecuse prin minte să mă întreb ce vârstă are – vreo zece ani mai târziu – când am participat împreună la Târgul de la Leipzig, la lansarea unui volum de versuri care ne înrudise într-un mod straniu. Țin minte fermecătoarea atmosferă de carnaval a târgului, cu nenumărați copii și tineri travestiți în personaje literare (cine era personaj nu plătea biletul de intrare de 17 euro!) și țin minte standul românesc, unde, în jurul domnului Bergel se strânsese un cerc de ascultători fermecați, în timp ce mie nu-mi venea încă să cred că prozatorul, a cărui cititoare și admiratoare eram, mi-a tradus din simplă plăcere de cititor poemele. Ho-

tărărea lui de a mă traduce apartinerea unui om tânăr, capabil încă să se lase cucerit de o lectură până la a-i dăruia o versiune în propria sa limbă, dar eu nu puteam să uit că acel cititor entuziast era autorul romanului „Când vin vulturii”, care mă entuziasmasem atât de mult încât, știind că în germană fusese continuat, îl întrebam mereu pe Profesorul George Guțu când va apărea și traducerea continuării. De fapt, dacă mă gândesc bine – și acest moment cu adevărat solemn mă obligă –, relația mea cu Hans Bergel nu este una obișnuită și are atâtea laturi încât pare aproape holografică. Pe de o parte, suntem doi scriitori care ne-am citit reciproc (ceea ce nu se întâmplă prea des între scriitori contemporani), pe de altă parte, el este pentru mine un personaj care aparține în egală măsură literaturii și istoriei, un erou literar (pentru că „viața lui este un roman”) și un erou pur și simplu, pentru că acest „roman” este chiar istoria secolului XX. Romancier, povestitor, poet, eseist, muzician, orator, sportiv de performanță, polemist redutabil, „frontierist”, luptător în munți, deținut politic, Hans Bergel este o personalitate poliedrică ale cărei fațete strălucesc în funcție de felul în care sunt luminate de istorie sau de viață.

Nu pot decât să elogiez inițiativa editurii Ecou Transilvan și a domnului Gheorghe Mușat de a publica crestomația de texte de și despre această personalitate a Transilvaniei care reprezintă în cel mai fericit mod legătura dintre români și sași, dintre amintirile și speranțele lor comune.

Am scris cândva că Hans Bergel este cel mai important scriitor al specificului transilvan, al Transilvaniei ca pământ al mai multor etnii, culturi și tradiții, privite dintr-o perspectivă comună, profund umană și integratoare. Iar, în acest context, personajul aproape mitologic al ciobanului dansând cu lanțuri la picioare și mâini este nu numai cea mai puternică imagine artistică a împotrîvirii la comunism,

ci și un tulburător omăgiu adus poporului român. Dincolo de această circumscriere teritorială, însă, Hans Bergel este pentru mine în mod simbolic scriitorul est-european care a trăit, după eliberarea din temnițele comuniste și emigrare, descoperirea lumii libere ca pe o dramă în plus. A descoperit Germania – spre care încercase să fugă, trecând frontiera ilegal, și fusese prins, și făcuse închisoare, și în care ajunsese în cele din urmă – plină de portretele lui Mao și Che Guevara și a înțeles că nu a ajuns la liman, că nici râul, nici lupta împotriva lui nu au sfârșit și nevoia de a apăra adevărul nu se sfârșește odată cu căderea comunismului, care a dispărut ca sistem, dar nu ca forță malefică și manipulative.

Asemenea lui Soljenițin, cel ce a fost numit „un Soljenițin german” a avut revelația vulnerabilității și degradării libertății în societatea de consum. În Transilvania sau în Bavaria, în comunism sau în capitalism, Hans Bergel a fost întotdeauna o judecată limpede, o privire severă și o inimă plină de un entuziasm în stare să învâluie lumea prin care a trecut și cu suferința căreia s-a simțit solidar. Îi urez marelui scriitor și prietenului – o prietenie de care am fost întotdeauna mândru – încă mulți ani plini de sănătate, de pagini scrise și de puterea de a rămâne neschimbat.

(„Tribuna” 429, 16-31 iulie 2020)

Cine este scriitorul Hans Bergel (1995)

„Viața mea e scrisul – sau nu e nimic”

■ PETER MOTZAN ■
MÜNCHEN

Există o inteligență superioară celei pe care o numim astfel de obicei: inteligența vulturului spre deosebire de a cârțiței. Prima constă în a-ți urma curajos felul de a fi și a suporta orice pierdere și pagubă ce decurg din această atitudine. (Chamfort)

Cine pătrunde în ungherele vieții lui Hans Bergel se vede pe neașteptate implicat în evenimente ce par desprinse din imaginația unui romancier: cotituri surprinzătoare, lovituri cumplite și salvări miraculoase, despărțiri și rupturi, evadări aventuroase, privațiuni de libertate și reveniri spectaculoase. Și, iată, de curând acest om inepuizabil a împlinit 70 de ani. Hans Bergel nu este numai „personajul” unei vieți zbuciumate și bogate în evenimente, ci și un autor distins cu numeroase premii literare și cu o operă impunătoare, însumând peste 25 de titluri: romane, povestiri, o plachetă de versuri, volume de eseuri, cărți pentru tineret, monografii de artiști plastici, scrieri politice, o istorie a literaturii germane din Transilvania. Este inclus în multe antologii, textele sale au apărut în mai multe țări, a publicat peste o mie de articole, fiind colaborator permanent al Radiodifuziunii din Bavaria, a scris 50 de *features* care se referă cu precădere la sudetul european. De câțiva ani, energiile acestui scriitor, mânat de

Cine este scriitorul Hans Bergel (1995). „Viața mea e scrisul – sau nu e nimic”

neliniști creatoare, sunt absorbite de un proiect extrem de ambițios: un roman monumental – o adevărată panoramă a marilor și nemiloaselor confruntări ale ideologiilor extremiste în secolul XX.

Când Hans Bergel, născut pe 26 iulie 1925 la Râșnov, făcea primii pași pe mica scenă bine supravegheată a literaturii germane din România, cunoscuse deja momente de ostracizare și marginalizare. Arestat și condamnat de două ori (în 1947 și 1954), prima dată pentru încercarea de a fugi din țară, a doua oară sub acuzația de „agitație dușmănoasă”, i s-a retezat în 1955 dreptul de reluare a studiilor de filosofie și istoria artelor. Se putuse, în schimb, impune și afirma ca sportiv de performanță, atât ca schior, fiind selecționat în lotul național de schi, cât și ca alergător, stabilind, împreună cu Virgil Ludu, Dumitru Tâlmăciu, Mihai Truică în proba de 400m – ștafetă, un nou record românesc.

Scurta perioadă de „dezgheț” care s-a extins după moartea lui Stalin, cu oarecare întârziere, și asupra țării vecine aflate la cheremul Kremlinului, i-a oferit lui Hans Bergel șansa unei a doua afirmări, de data aceasta ca scriitor și ca redactor cultural al nou-înființatului ziar „Volkszeitung” din Brașov.

Deja liceanul ajunsese la concluzia că scrisul este adevărata sa vocație – o formă de existență prin care se confruntă cu realitatea și se regăsește pe sine. În eseu autobiografic „Moartea păstorului sau Primii dascăli” (1985) declara în stilul unei confesii lapidare: „Astfel, tot ce-am scris a fost un pas înainte și o treaptă pentru a putea supraviețui: viața mea e scrisul – sau nu e nimic”.

Respingând categoric constrângerile și stereotipiile realismului socialist, Bergel devine unul dintre liderii generației sale. Cunoașterea intimă a universului pluriethnic reflecta, a mentalității și comportamentului eroilor, simțul pentru atmosfera regiunii, pentru culoarea și farmecul peisajului îl

legitimează pe tânărul autor drept reprezentant al tradiției epice transilvane, pe care o îmbogățește printr-un dinamism amețitor al narațiunii, printr-o densitate excepțională a limbajului. Într-un scurt interval (1957-1958) publică trei cărți de proză mult citite și comentate, intrând însă în vizorul criticii dogmatice, al vigilenței și atotputernicei poliții secrete din Republica Populară Română. Povestirea lui Bergel, „Prințul și bardul” (1957) rămâne, fără îndoială, unul din rarele documente ale literaturii de opoziție din anii cincizeci din România. Conflictul între putere și spirit, între dirijismul cultural și setea de libertate a cuvântului, între tiranie și autodeterminare individuală se desfășoară într-un decor istoric, dar dobândește semnificații actuale printr-o strategie transparentă a analogiilor și aluziilor.

În anul 1959 este arestat pentru a treia oară. Acuzați de „crimă de uneltire contra ordinii sociale prin agitație”, Andreas Birkner, Wolf von Aichelburg, Georg Scherg, Hans Bergel și Harald Siegmund sunt condamnați – în așa-numitul *proces al scriitorilor germani de la Brașov* – la 95 de ani de muncă silnică. Din aceștia, 15 i-au fost repartizați lui Hans Bergel. Odissea înspăimântătoare prin numeroase închisori și lagăre de muncă sfârșește în anul 1962 cu domiciliul forțat în Câmpia Bărăganului. În aprilie 1964, Bergel este eliberat pe baza unei amnistii pentru deținuții politici, abia după patru ani putând emigra în Germania – în cele din urmă datorită intervenției hotărâte a lui Günter Grass.

Alungat din țara care-i devenise străină, dar pe care n-avea s-o uite, înarmat cu experiența suferinței împotriva doctrinelor radicale și colectiviste, scriitorul, aflându-se, la vârsta de 43 de ani, la un nou început de drum, observă cu uimire și furie utopiile stângiste ale tineretului vest-german și simpatiile de care se bucură deviaționistul exotic Nicolae Ceaușescu în mass-mediile occidentale. Ca unul care cu-

Cine este scriitorul Hans Bergel (1995). „Viața mea e scrisul – sau nu e nimic”

noscuse prea bine mecanismele dictaturii comuniste, Bergel va combate vehement iluzia unui socialism, ajuns putere de stat, „cu față umană”. Și oare n-a avut dreptate cu acest diagnostic?

Hans Bergel a adoptat întotdeauna o atitudine de împotrivire față de încărcătura ideologică a literaturii, față de instrumentalizarea acesteia în scopul demascării „dominației capitalului” și a „falsei conștiințe”, dar și față de modalitățile poetice anarhic-subiective, de tendințele iconoclaste, ple-dând pentru un discurs comunicativ, participativ.

În *Moartea păstorului* sau *Primii dascăli*, această confesiune captivantă și edificatoare ce se transformă într-un mic Bildungsroman, sexagenarul își amintește în 1985 de îmbătătoarele lecturi din anii tinereții, de dialogul înfrigurat al unui autor în devenire cu corifeii breslei, ca Homer, Goethe, Kelist și Flaubert. Dar, într-o manieră plastică, sunt actualizate și întâlnirile pline de consecințe cu profesorul sibian Harald Krasser, cu scriitorul bucureștean Oskar Wlater Cisek și cu bătrânul păstor din Munții Vrancei, înzestrat cu un dar neobișnuit al povestirii. A povesti înseamnă pentru Hans Bergel evocarea bogată în elemente realiste, senzorial-sensibile, a unui spațiu cu particularitățile sale geografic-istorice și cu personajele înrădăcinate în acest univers – într-o reprezentare coerentă, încărcată de tensiuni dramatice.

Refuzând să adere la vreun curent dominant, Bergel nu cade în plasa unui modernism de suprafață care ar contraveni crezului său estetic. Dar respinge totodată și ideea retragerii din arenă. În 1969 apare cartea sa remarcabilă, despovărată de orice resentimente, scrisă cu simpatie și comprehensiune „România. Portretul unei națiuni”, în 1970 preia ca redactor șef ziarul münchenez *Siebenbürgische Zeitung* și rămâne în această funcție până în 1989, publicând concomitent aproape în fiecare an câte o carte. Din 1991 editează

împreună cu Franz Hutterer trimestrialul *Südostdeutsche Vierteljahresblätter* la München, o revistă de cultură a Institutului de Cercetări Literare *Südostdeutsches Kulturwerk*. Se achită și astăzi de un volum uriaș de muncă, făcând față în același timp multor solicitări simultane, călătorind de unul singur în stil aventuros prin țări și continente îndepărtate – și pledând pentru o cunoaștere *sine ira et studio* a sudestului european și a rolului populațiilor germane jucat în acest spațiu în decursul unei istorii zbuciumate.

Trăirile și lecturile, experiența și cunoașterea, rememorașarea și descoperirea îl îndeamnă în egală măsură spre masa de scris. Și foarte des spre tribuna vorbitorului. Gazetarul împătimit mânuiește cu siguranță strategiile persuasiunii, captării și convingerii. Prozatorul se remarcă prin stăpânirea unui larg registru narativ: romanul politic, nuvela istorică, povestirea de vânătoare, schița lirică, condensarea episodică a prozei scurte. În universul epic al lui Hans Bergel se declanșează, de obicei, starea excepțională. Eroii sunt împinși în situații-limită, confrunțați cu obstacole, surprinși de cotituri neașteptate ale evenimentelor, amenințați de furia naturii descătuse. Ei sunt prin excelență luptători, „hrănindu-se din vitalitatea și dezinvoltura autorului. Acest maestru al descrierii naturii evocă Magna Mater Natura prin descărcări cosmice și caleidoscopuri de jar, prin amurguri feerice și încremeniri misterioase.

Lui Hans Bergel nu i-a fost niciodată proprie acea atitudine de *prudens ac circumspex* atribuită până la saturație sașilor din Transilvania, cum nu s-a lăsat niciodată încorsetat de rigurile unei specializări înguste. Titlul unui volum de eseuri politice la lui Heinrich Bol s-ar putea folosi drept motto pentru întreaga sa operă: Se solicită implicarea! Printre compatrioții săi, publicistul angajat este o apariție

singulară, devenind o figură aproape mitică, evocată în fel și chip pe lungimile de undă ale viului-grai. Căci în numele grupului etnic din care provine, a luat poziție cu vehemență și elocință în vremuri de pericol și amenințare, fără însă a evita muștrările și reproșurile când i se păreau îndreptățite și necesare. În eseu dedicat brașoveanului Adolf Meschen-dorfer „Despre forța de regenerare a furiei critice” (1993), Bergel afirma despre autorul romanului *Corona*: „Căci în chestiunile politice a ajuns să fie nu numai un apărător elocvent și înverșunat al germanilor din Transilvania aflați la ananghie tot mai mare ca minoritate etnică, ci și un critic necruțător al acestora.” Nu poate fi această frază interpreta-tă ca un autoportret camuflat? Nici un alt scriitor german postbelic originar din România n-a evocat atât de des și cu aceeași intensitate Transilvania ca regiune multinațională, ca spațiu cultural și natural, cum a făcut-o Hans Bergel – în tablouri lirice emoționante, în scene dramatice încordate, în comentarii istorice ample și în incursiuni în actualitatea imediată. A întrezărit în comunism pe marele distrugător al configurațiilor culturale dezvoltate organic, a căror decădere l-a afectat în mod deosebit. A demască într-o serie de studii și articole de răsunset, polemice și analitice deopotrivă, leza-re drepturilor omului sub dictatura ceaușistă. Calea confruntării directe i se părea mai eficientă decât stratagemele diplomatice de tergiversare. Cine respinge politica pașilor mărunți, acela este vulnerabil; cine scrie ca Hans Bergel pro-vocă și polarizează.

Bergel rămâne, însă, în primul rând un scriitor dotat cu o adevărată forță a admirației. Eseurile sale, care acoperă prin tematica lor o întinsă arie de pătrundere investigativă, se remarcă prin patosul dicțiunii, prin senzorialitatea recreării unor spații trăite, printr-o alianță a stilului epic viguros cu o gândire asociativ-speculativă. Multe dintre eseurile sale sunt

declarații de dragoste față de orașe și peisaje, scriitori și opere de artă, personalități istorice și tovarăși de drum. Cu o curiozitate neobosită, se avântă în explorări reale și imaginare. Drumurile nu l-au purtat doar prin universul culturii, ci-l conduc deseori în mijlocul naturii nedomesticite, surprinsă în adevărate spectacole cosmice, în desfășurările ei somptuoase și suave.

„Voi scrie întotdeauna despre acele locuri și întâmplări – declară Hans Bergel într-un interviu acordat lui Stefan Sienerth în 1992 – care mă răscolesc și care mă inspiră. Poate fi Noua Zeelandă, Canada, Transilvania, Castilia, Africa de Sud sau Magna Graecia. Călătorind, am descoperit ceea ce înainte doar bănuisem: în lumea largă mă simt acasă!”

(„Prosa, lyrik”, 1995. Traducere: Mariana V. Lăzărescu)

Cabinetul fantomă

(fragment din romanul
„Dans în lanțuri”, 1977)

■ HANS BERGEL ■

În fine, ceea ce va trebui să vă mai povestesc, prieteni, începe cu faimoasa primire de la Fortul Numărul Treisprezece Jilava.

Fortul face parte din centura de fortificații pe care Carol I a dispus să fie ridicată în a doua jumătate a secolului trecut în jurul capitalei României. Nu știu de ce din toate aceste fortificații numai Jilava s-a păstrat până în zilele noastre și nici de ce i s-a dat numărul treisprezece. Dar știu, în schimb, că fortificația subterană, buncărele ei cu mai multe nivele, halele pentru muniție, coridoarele și luminatoarele ei căpătaseră, odată cu decăderea lor rapidă, renumele de cea mai temută temniță din țară. Iar eu am cunoscut fortul într-un moment în care, mai mult ca oricând, i se dusesse faima de a fi camera de tortură a națiunii.

„Primirea de la Jilava”, așa cum se făcea ea în mod obișnuit pe atunci, nu avea loc decât noaptea. Acestei împrejurări îi datorez faptul că, după o întrerupere de câțiva ani, vedeam pentru prima dată cerul înstelat – un foc bengalez de la un orizont la celălalt cum numai la câmpie îți poate fi oferit. Mă holbam la stele în timp ce gardienii mă împingeau jos, spre intrare; mergeam, iar de pe ridicăturile de pământ din stânga și din dreapta urlau la mine arătându-mi direcția. După aproape treizeci de pași am zărit în beznă, de-a curmezișul,